

УДК: 712.253:582 (477)

ВІКОВА СПАДЩИНА ПАРКІВ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ПРИДНІПРОВ'Я

**Р. М. Федько, кандидат біологічних наук,
завідуючий відділом екології та фармакогнозії**

Дослідна станція лікарських рослин Інституту агроекології і

природокористування НААН України

E-mail: ukrvilar@ukr.net, yalinka-f@ukr.net

Анотація. Збереження історичної і культурної спадщини дендрологічних колекцій старовинних парків для держави має важливе значення. Проте, внаслідок певних соціальних змін, безгосподарного ставлення, а часом і просто нецільового використання, деякі старовинні парки почали втрачати своє історико-мистецьке значення. Метою дослідження було проведення історичного аналізу створення парку Дослідної станції лікарських рослин «Лікарський сад», формування видового складу дендрофлори, надання кількісної та якісної оцінки віковим деревам. У статті також висвітлено особливості створення старовинних парків в Україні та на території Лівобережного Придніпров'я зокрема. На основі матеріалів інвентаризацій і подільночного обстеження, архівних джерел, встановлювали етапи становлення парку «Лікарський сад», було уточнено таксономічний склад дерев і кущів. Відповідно до проведеного історичного аналізу парку визначено п'ять етапів його становлення. Для вікових особин вперше визначено їх кількість, вік, категорія санітарного стану. За даними останньої інвентаризації дендрофлори виявлено позитивну динаміку збільшення кількості таксонів до 187 видів 46 родин. За підсумками обліку вікових дерев дендропарку було виявлено 64 особини 11-ти видів, вік яких коливається в межах від 100 до 430 років. За проведеною оцінкою життєвого стану вікових дерев встановлено ряд проблем, основними серед яких є наявність в кроні дерев напівпаразита омели білої (*Viscum album* L.) та на стовбурах *Fraxinus excelsior* L. ракових утворень та морозобоїн. Санітарний стан вікових дерев в основному оцінено у II бали. Виявлені ознаки захворювань та патології є небезпечними для дерев різних вікових категорій, що визначає у подальшому необхідність проведення заходів щодо зменшення інфекційних осередків та їх ліквідування. Визначено, що протягом свого існування, парк Дослідної станції лікарських рослин виконує певну історико-культурну, наукову, природоохоронну роль, де велике значення мають вікові дерева, а їх кількісні та якісні характеристики свідчать про успіх і перспективи розбудови парку. За архівними даними висвітлено ряд історичних подій, пов'язаних з існуванням парку.

Ключові слова: старовинні парки, дендропарк «Лікарський сад», вікові дерева, інвентаризація, збереження.

Українську державність неможливо уявити без збереження культурно-історичної спадщини. Важливою складовою частиною цієї спадщини є дендрологічні об'єкти, а саме старовинні парки. Осередками збагачення деревної рослинності були саме перші ландшафтні парки, які створювались понад три століття тому. Сучасна дендрофлора України, завдяки інтродукції нових видів деревних рослин і введенню їх в культуру, суттєво змінила культурний ландшафт держави.

За даними О.Л. Липи (1969), за період, який охоплює другу половину XVII – початок XX століть в Україні розбудовано понад 250 парків [10].

За В.П. Кучерявим (2003), у XVII –XX століттях, окультурення ландшафтів території України сприяло масовій інтродукції численних видів з інших країн і континентів, що стало початком закладення ботанічних садів, дендропарків і дендраріїв. На сьогодні парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, які мають статус загальнодержавного значення – 88, серед них старовинних – 68. З 411 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення, старовинні парки також складають значну частку [9].

Завдяки адміністративним реформам наприкінці XVIII – початку XIX ст. в Україні велика увага приділялася розвитку губернських і повітових центрів. Захоплення колекціонуванням рослин, створенням арборетумів і дендраріїв стали характерною рисою садово-паркового будівництва того часу [3, 6, 7, 13].

Це був період стихійної інтродукції декоративних рослин, який призвів до збагачення рослинного різноманіття України. Особливу роль у цій справі відігравали дворянські садиби – примаєткові сади і парки. У ті часи, паркове будівництво здійснювалося у пейзажному стилі, характерною рисою якого було вільне природне планування, з повним збереженням краси природних ландшафтів та уникненням прямих ліній і геометричних рішень. У створенні і утримуванні парків визначальним були смаки землевласників, а також архітекторів, фахівців або любителів природи, що долучалися до цієї справи.

На території Лівобережного Придніпров'я налічується понад 40 відомих парків, більша частина з яких входить до складу природно-заповідної мережі

регіону і охороняється. Шість дендрологічних об'єктів мають статус загальнодержавного значення, де одними з широко відомих осередків і центрів інтродукції дендрофлори є Краснокутський дендропарк (Харківська обл.), дендропарк „Тростянець” (Чернігівська обл.) і Устимівський дендропарк (Полтавська обл.). Саме ці об'єкти упродовж XVIII-XIX століть поряд із збереженням різноманіття місцевих видів збагачували рослинну видову різноманітність інтродукованими деревними видами з Північної Америки, Середземномор'я, Малої та Східної Азії, Кавказу. В цей період на території Лівобережного Придніпров'я вперше було інтродуковано такі деревні та чагарникові рослини, як: *Ginkgo biloba* L., *Ailanthus altissima* (Mill) Swingle, *Staphylea pinnata* L., *Hamamelis virginiana* L., *Phelodendron amurense* Rupr., *Xanthoceras sorbifolia* Bung., *Syringa vulgaris* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Liriodendron tulipifera* L., *Laburnum alpienensis* Medic., представники роду *Magnolia* L. та інші. Екзотичні види використовувалися лише як декоративні, і лише з часом, поряд з місцевими видами, знайшли своє застосування для лікування та профілактики різних хвороб [5].

Як відомо, саме ботанічними садами та дендропарками, які ведуть свій родовід від середньовічних «аптекарських садів» або «аптекарських городів», зібрані значні колекції деревних рослин з лікарськими властивостями як місцевого, так і іноземного походження. В Україні на початку XVIII століття згідно наказу Петра I відкриваються «запасні аптеки», в 1706 році в Глухові, 1709 році в Лубнах. При них з часом організовують «аптекарські сади». Саме з Петровських часів Лубенщина стає одним із центрів промислових заготівель та культивування лікарських рослин. Із «аптекарських садів» в культуру увійшли окремі лікарські рослини, які й сьогодні не втратили свого призначення [1, 2, 15].

Збереження історичного і культурного значення дендрологічних колекцій старовинних парків є важливим завданням, як нинішнього так і майбутніх поколінь. Проте, внаслідок певних соціальних змін, безгосподарного ставлення,

а часом і просто нецільового використання, деякі старовинні парки почали втрачати своє історико-мистецьке значення. Майже всі парки знаходяться на різних ступенях деградації, яка відбувається впродовж багатьох десятиріч. Спостерігаються чіткі негативні зміни, серед яких – зменшення первісного видового складу та площ, тенденція заміни деревної рослинності на малоцінні швидкорослі породи, вплив негативних абіотичних факторів, пов'язаних зі змінами клімату тощо.

Мета дослідження – проведення історичного аналізу створення парку Дослідної станції лікарських рослин (с. Березоточа Лубенського р-ну Полтавської обл.) та формування його видового складу, надання кількісної та якісної оцінки віковим деревам парку.

Матеріали та методика дослідження. На основі матеріалів інвентаризацій і поділяночного обстеження насаджень парку ДСЛР, архівних джерел, встановлювали етапи становлення парку, уточнено таксономічний склад дерев і кущів. За матеріалами обстежень для вікових особин вперше визначали їх кількість, місцезнаходження у парку, їх санітарний стан, обхват стовбура на висоті 1,3 м, висота і вік дерева, який визначали за методикою В.Ф. Багінського (2002), з використанням видового корегуючого коефіцієнту [4]. Цей спосіб дає змогу приблизно встановити вік дерева на різних етапах його розвитку. Оцінку життєвого стану проводили відповідно до Санітарних правил в лісах України [13] та методичних вказівок, розроблених науковим колективом дендрологічного парку «Олександрія» [14].

Результати дослідження. Вивчення питання про розвиток народного промислу зі збору дикорослих лікарських рослин у Лубенському повіті Полтавської губернії є однією з головних передумов створення у 1916 році у м. Лубни дослідної станції лікарських рослин, яка у 1925 році, як Лубенська дослідна станція переїхала до с. Березоточа Лубенського повіту. З того часу, разом із земельною ділянкою, примаєтковий парк колишнього місцевого землевласника І.М. Леонтовича, площею близько 5 га, було включено до складу

наукової установи [11]. Таким чином, у складі Дослідної станції лікарських рослин (далі ДСЛР) парк перебуває понад 90 років.

Архівні дані вказують на те, що найінтенсивніша розбудова території парку проводилася починаючи з другої половини ХХ століття. Даних про стан насаджень парку до цього періоду не виявлено. Останнє планування парку і основний склад насаджень, які на сьогодні збережено, належать до періоду 1950–1960-х років, коли під керівництвом відомого вченого-біолога Д.С. Івашина, який на той час працював в установі, активно проводилася робота з видового насичення території цінними деревними декоративними і лікарськими видами. На основі існуючих насаджень парк був розбитий на 31 ділянку, які розмежовувалися алеями. Ділянки партерної частини парку мають форми прямокутників та квадратів. Для кращого сприйняття і виразності кожна ділянка партеру була обсаджена певним видом декоративних кущів.

Перша інвентаризація деревних насаджень парку була проведена 1979 року, яка встановила наявність 237 видів, що належали до 29 родин та 72 родів [12].

За результатами інвентаризації 1986 року налічувалося лише 150 видів і форм, у 1992 році – 120, а наприкінці 90-х – 91 вид.

На початку 2000-х років, автором було проведено аналіз загального стану парку ДСЛР та виявлено цілий ряд проблем, пов'язаних із плануванням території, зменшенням видового складу дендрофлори, зниженням естетично-ландшафтного стану насаджень, що в свою чергу, вплинуло на зниження рівня придатності насаджень, як наукового, так і культурного об'єкту. В зв'язку з цим, постала нагальна необхідність на основі визначеного стану насаджень, відтворити і розширити біорізноманіття дендрофлори парку, за рахунок інтродукованих і місцевих видів.

Встановлено, що визначальними причинами, які призвели до таксономічної деградації дендрофлори парку – неврахування просторового розміщення і біологічних особливостей дерев та кущів. Значна кількість екзотичних видів була висаджена на відносно обмежених площах, і як результат, посадки були загущеними, а не вчасне проведення фахового догляду за рослинами сприяло

швидкій втраті їх декоративності або випадіння. Домінуючими видами стали *Robinia pseudoacacia* L., *Acer negundo* L. тощо. Значною проблемою для насаджень парку залишається наявність в кроні вікових дерев напівпаразита омели білої (*Viscum album* L.).

Під час розроблення плану реконструкційних робіт було критично оцінено недоліки, допущені у попередні роки. Основна увага приділялася створенню оптимальних умов для росту і розвитку нових посадок, враховувалися особливості умов для їх зростання в існуючих насадженнях. Розширення видового складу дерев та кущів парку здійснювалося поетапно, асортимент підбирався на основі науково обґрунтованого підходу, що враховував екологічні вимоги, темпи росту рослин, алелопатичну взаємодію, декоративність в різні пори року тощо. Також з метою розширення колекцій дендрофлори парку, розмноження і мобілізації нових таксонів та перспективних інтродуцентів, вивчення адаптивної здатності інтродукованих рослин у нових кліматичних умовах, виявлення їх господарської та декоративної цінності, оцінювання перспективності вирощування у 2006 році на території парку станції закладено колекційний розсадник деревних видів (арборетум). Таким чином, шляхом обміну садивним матеріалом та розмноженням рослин у арборетумі установи у 2006 році видовий склад деревних насаджень починає поступово зростати і колекція уже налічувала 117 видів. На кінець 2012 року за даними інвентаризації дендрофлори виявлено позитивну динаміку збільшення кількості таксонів до 187 видів 46 родин.

Отже, на основі історичного аналізу становлення парку Дослідної станції лікарських рослин визначений період можна розділити на п'ять етапів, причому за останні чотири насадження парку зазнавали певних структурних змін:

I-й етап – створення перших насаджень парку та його утримання (кінець XIX століття – середина XX століття);

II-й етап - доповнення і формування нових ділянок парку (середина 1950-х – 1960-ті роки);

III-й етап – стабільний розвиток деревних насаджень парку (1970-ті –

1980-ті роки);

IV етап – занепад, таксономічна деградація насаджень (кінець 1980-х – 1990-ті роки);

V етап – відновлення паркових насаджень, фітоценотична і ландшафтна оптимізація (початок 2000 років – по нині).

З метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і кущів та їх композицій, подальшої розбудови заповідних територій області, співробітниками Дослідної станції лікарських рослин було ініційовано створення першого в регіоні дендропарку лікарських деревних рослин на базі існуючого парку установи. Автором було розроблено наукове обґрунтування, яке подано до відповідних державних органів разом із пропозицією щодо оголошення парку ДСЛР дендрологічним парком місцевого значення, без вилучення земельної ділянки із власності установи.

На восьмій сесії шостого скликання Полтавської обласної ради від 7 грудня 2011 року було прийнято рішення про присвоєння парку статусу дендрологічний парк місцевого значення, площею 7,6 га, з назвою «Лікарський сад», згідно з традиціями та спеціалізацією установи.

Важливою складовою сучасного парку є дерева, які збереглися від колишнього примаєткового парку. Його окрасою і символом колишньої епохи залишається дуб звичайний, якому, за оцінкою відомого дендролога О.Л. Липи, що відвідав установу на початку 1980-х років, понад 200 років. За підсумками інвентаризації вікових дерев дендропарку «Лікарський сад», проведеної вперше у 2011–2012 роках, було виявлено, що у парку зростає 64 особини 11-ти видів, вік яких, за методикою В.Ф. Багінського (2002), коливається приблизно в межах від 100 до 430 років.

Відповідно до замірів і розрахунків, найстарішими є 4 дерева *Quercus robur* L., серед яких один екземпляр в обхваті стовбуру 430 см, заввишки близько 20 м, за використаною методикою має вік близько 430 років, інші – 310-380 років (рис. 1-2). Ці екземпляри плодоносять і дають самосів.

Рис. 1 - 2. Найстаріші вікові дуби парку «Лікарський сад»

У 2011 році проведено реконструкцію найстарішого дуба, виконано обрізання гілок, очищення і пломбування стовбуру (площа обробки склала майже 30% від загальної площі поверхні). Згідно з п.2 наказу Мінприроди від 05.11.2009 р. № 522 «Про збереження вікових дерев», вікові дуби занесені до Реєстру старовинних дерев України.

Серед інших старовинних дерев – 15 особин *Tilia cordata* Mill., які створюють алеї та ростуть поодинокі. Приблизний вік цих особин – 120–180 років. Окремо домінуючі дерева *Acer platanoides* L. мають вік 100–150 років (8 особин), *Salix alba* L. (вік близько 100-116 років, 4 особини). Окремі екземпляри *Ulmus carpinifolia* Rupr.ex Suckow та *Ulmus laevis* Pall. у загальній кількості 9 особин, мають вік приблизно від 102 до 158 років. Для виду *Fraxinus excelsior* L. найстарішими є 15 особин, віком 100–148 років. Поодинокі представники виду *Morus alba* L. і *Pyrus usuriensis* Maxim – по 122 і 127 років відповідно, *Robinia pseudoacacia* L. – 104 та *Populus alba* L. – 130 років. Визначення віку деяких екземплярів старовинних дерев носить дискусійний характер (табл. 1).

1. Вікові дерева дендропарку «Лікарський сад»

№ з/п	Вид	№ ділянки	Обхват стовбура, см	Висота, м	Категорія санітарного стану, бал	Корегуючий коефіцієнт	Приблизний вік, років
1	<i>Robinia pseudoacacia</i>	3	260	16	II	0,4	104
2	<i>Fraxinus excelsior</i>	4	228	25	I	0,5	114
3	<i>Ulmus carpinifolia</i>	5	242	22	I	0,5	121
4	<i>Morus alba</i>	7	306	17	I	0,4	122
5	<i>Pyrus usuriensis</i>	7	253	15	III	0,5	127
6-7	<i>Fraxinus excelsior</i> (2 екз.)	9	204	23	II	0,5	102
8	<i>Fraxinus excelsior</i>	9	218	23	I	0,5	109
9	<i>Tilia cordata</i>	9	194	24	II	0,7	136
10	<i>Tilia cordata</i>	9	232	25	II	0,7	162
11	<i>Tilia cordata</i>	9	254	25	II	0,7	178
12	<i>Ulmus carpinifolia</i>	9	212	20	I	0,5	106
13	<i>Ulmus laevis</i>	9	316	22	II	0,5	158
14	<i>Ulmus carpinifolia</i>	13	242	20	I	0,5	121
15	<i>Ulmus carpinifolia</i>	13	202	19	I	0,5	101
16	<i>Ulmus carpinifolia</i>	13	214	22	II	0,5	107
17-20	<i>Fraxinus excelsior</i> (4екз)	14	206-214	26	II	0,5	103-107
21	<i>Fraxinus excelsior</i>	15	214	26	III	0,5	107
22	<i>Fraxinus excelsior</i>	16	206	25	II	0,5	103
23	<i>Quercus robur</i>	17	433	20	III	1,0	433
24	<i>Acer platanoides</i>	20	274	26	II	0,5	137
25	<i>Tilia cordata</i>	20	182	24	II	0,7	127
26	<i>Fraxinus excelsior</i>	21	259	26	III	0,5	130
27	<i>Fraxinus excelsior</i>	21	214	25	II	0,5	107
28-32	<i>Tilia cordata</i> (5 екз.)	23	232-260	24	II	0,7	162-182
33	<i>Populus alba</i>	23	260	27	I	0,5	130
34	<i>Quercus robur</i>	24	310	23	I	1,0	310
35	<i>Quercus robur</i>	24	380	23	I	1,0	380
36-40	<i>Tilia cordata</i> (5 екз)	24	174-210	24	II	0,7	122-147
41	<i>Tilia cordata</i>	24	248	24	II	0,7	174
42-46	<i>Tilia cordata</i> (5 екз)	25	168-208	24	II	0,7	118-146
47	<i>Acer platanoides</i>	26	260	26	II	0,5	130
48-51	<i>Acer platanoides</i> (4 екз)	26	200-222	25	II	0,5	100-111
52	<i>Acer platanoides</i>	26	296	26	II	0,5	148
53	<i>Acer platanoides</i>	26	234	24	III	0,5	117
54	<i>Fraxinus excelsior</i>	26	296	25	II	0,5	148
55	<i>Quercus robur</i>	26	360	24	II	1,0	360
56-57	<i>Salix alba</i> L. (2 шт.)	30	336-360	22	IV	0,3	101-108
58-59	<i>Salix alba</i> L. (2 шт)	30	370-386	22	IV	0,3	111-116
60	<i>Fraxinus excelsior</i>	31	256	27	I	0,5	128
61	<i>Fraxinus excelsior</i>	31	200	26	II	0,5	100
62-64	<i>Ulmus laevis</i> (3 екз)	31	204-218	24	II	0,5	102-109

Під час розрахунку приблизного віку деревних рослин інших видів, які не увійшли до розрахованих коефіцієнтів В.Ф. Багінського, ми підбирали коефіцієнт наступним чином: клен, в'яз (берест) – за ясенем (коефіцієнт 0,5), акація, груша маньчжурська – за шовковицею (0,4), тополя – за каштаном (0,5), верба біла – за платаном (0,3).

За даними таблиці видно, що вікові дерева висаджувалися у різні періоди існування парку. Але можливо також передбачити, що дерева на одній ділянці висаджувалися в один час, наприклад, алейні посадки липи. Серед них цілком ймовірно, що деякі окремі екземпляри мали кращий розвиток, інші – гірший. Це у подальшому могло відбитися на їх розмірах, зокрема на обхваті стовбура.

За результатами санітарного стану насаджень парку, зокрема стану вікових особин, проблемою, як зазначалося вище, залишається наявність в кроні дерев напівпаразита омели білої (*Viscum album* L.). Особливо це стосується насаджень *Tilia cordata* та *Acer platanoides*. Санітарний стан вікових дерев *Fraxinus excelsior*, на стовбурах яких спостерігаються ракові утворення та морозобоїни, оцінено у II бали. Виявлені ознаки захворювань та патології є небезпечними для дерев різних вікових категорій, що визначає у подальшому необхідність проведення заходів щодо зменшення інфекційних осередків та їх ліквідації.

Кожен старовинний парк має своє минуле, пов'язане з історичними подіями, видатними особистостями, що його відвідували, легендами та розповідями. У дендропарку «Лікарський сад» також є свої родзинки. Під час Великої вітчизняної війни, не зважаючи на велику скруту, парк не зазнав ніяких пошкоджень. Впродовж дворічної окупації у будівлі панського маєтку, яка знаходиться на території парку, розташовувався німецький штаб. У цей період на території парку підтримувався порядок, а німецькі офіцери прогулювалися його алеями. Після звільнення Лубенщини від німецько-фашистських окупантів у маєтку розміщувався штаб радянських військ та тимчасовий госпіталь. На території парку окрім вікових дерев збереглася і гірка – штучний земляний насип, на якому, за оповідками місцевих жителів, знаходилася альтанка де

чаювала місцева знать, споглядаючи посульські краєвиди. Нині з цієї гірки взимку діти спускаються на санчатах, а влітку на велосипедах. Саме у парку Дослідної станції біля вікових дерев у 60-ті роки минулого століття проводились зйомки відомого радянського кінофільму «Весілля в Малинівці». Доречі, розподіл награваного майна зі скрині проходив саме під віковим дубом (рис. 1).

На території парку, починаючи з 1970-х років, регулярно проводяться лекції-екскурсії для школярів, студентів та всіх бажаючих ознайомитись з визначними пам'ятками природи Полтавщини.

Результати проведених досліджень та наукові обґрунтування щодо включення до Реєстру вікових дерев інших видів передано до відділу заповідної справи та екомережі Державного управління охорони навколишнього середовища в Полтавській області.

Висновки і перспективи.

Проведено історичний аналіз формування видового складу дендрофлори парку Дослідної станції лікарських рослин «Лікарський сад». Надано коротку кількісну та якісну оцінку сучасним насадженням парку.

Визначено чотири етапи структурних змін паркових насаджень за останні шістдесят років. Виявлено негативні наслідки різних прорахунків першого етапу, серед яких: безсистемне планування посадок, їх загущеність, що призвело до зниження життєздатності деревних рослин, поступового обмеження видового насичення парку, особливо інтродукованих видів.

За даними останньої інвентаризації дендрофлори виявлено позитивну динаміку збільшення кількості таксонів до 187 видів 46 родин. За підсумками переліку вікових дерев дендропарку «Лікарський сад» було виявлено 64 особини 11-ти видів, вік яких коливається в межах від 100 до 430 років.

Проведена оцінка життєвого стану вікових дерев за наявністю і габітуальним проявом тих чи інших патологій. Виявлено ряд проблем, серед яких: наявність в кроні дерев напівпаразита омели білої (*Viscum album* L.), що у більшості стосується насаджень *Tilia cordata* та *Acer platanoides*. На стовбурах

Fraxinus excelsior спостерігаються ракові утворення та морозобоїни. Санітарний стан вікових дерев оцінено у II бали. Виявлені ознаки захворювань та патології є небезпечними для дерев різних вікових категорій, що визначає у подальшому необхідність проведення заходів щодо зменшення інфекційних осередків та їх ліквідування.

Висвітлено ряд історичних подій, пов'язаних з існуванням парку.

Таким чином, протягом всього свого існування, парк Дослідної станції лікарських рослин виконує історико-культурну, наукову, природоохоронну роль, де велике значення мають саме вікові дерева. Їх кількісні та якісні характеристики свідчать про успіх і перспективи вивчення дендрофлори і характеризують стан конкретних дендрологічних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Глущенко Л. А. Традиції вирощування лікарських рослин на Лубенщині / Л. А. Глущенко. // Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої 1025-літтю заснування міста Лубни «Князі Вишневецькі та їх місце в історії України», 16-17 жовтня 2013 року. – Лубни : Інтер Парк, 2018 – С. 126–137.
2. Горбань А. Т. Лекарственные растения: вековой опыт изучения и возделывания / Горбань А. Т., Горлачова С. С., Кривуненко В. П. – Полтава : Верстка, 2004. – 232 с.
3. Гурский А. В. Методы оценки состояния древесных насаждений и прогноз их роста и долговечности / Гурский А. В. // Бюллетень ГБС. – 1957. – Вып. 21. – С. 16.
4. Багинский В. Ф. Опыт определения возраста древостоя при проведении лесоводственных исследований / В. Ф. Багинский // Проблемы лесоведения и лесоводства. Нац. акад. наук Белоруси. Ин-т леса, 2002. – Вып. 55. – С. 161–168.
5. Заморій П. К. Четвертинні відклади Української РСР / Заморій П. К. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1961. – 550 с.
6. Клименко Ю. О. Планування та насадження Устимівського дендропарку / Ю. О. Клименко, А. В. Клименко // Інтродукція рослин. – 2003. – №3. – С.88–96.
7. Косаревский И. А. Искусство паркового пейзажа / Косаревский И. А. – М. : Стройиздат, 1977. – 246 с.
8. Кулагин Ю. З. Древесные растения и промышленная среда / Кулагин Ю. З. – М. : Наука, 1974. – С. 44.
9. Кучерявий В. П. Старовинні парки Львівщини / В. П. Кучерявий, Р. Б. Дудин // Старовинні парки та проблеми їх збереження: матеріали II

міжнар. наук.-практ. конференції (Біла церква, 22-25 вересня 2003 р.) – К. : Фітосоціоцентр, 2003. – С. 35–37.

10. Липа О. Л. Заповідники та пам'ятники природи України / Липа О. Л., Федоренко А. П. – К. : Урожай, 1969. – 186 с.

11. Рак В. В. Дослідної станції лікарських рослин: минуле, сьогодення, майбутнє / В.В. Рак, Н.І. Куценко // Лікарські рослини: традиції та перспективи досліджень : матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої 90-річчю Дослідної станції лікарських рослин УААН (Березоточа, 12–14 липня 2006 р.).– К. : Фітосоціоцентр, 2006. – С. 3–8.

12. Самородов В. М. Хто заснував Криворудський дендрарій? / Самородов В. М. // Наш рідний край : сторінки про природу та пам'ятники природи Полтавщини. – Полтава : Верстка, 1990. – Вип. 5.– С. 48–50.

13. Санітарні правила в лісах України. – К., 1995. – 19 с.

14. Система заходів по збереженню багатовікових деревних рослин старовинних парків: Методичні вказівки / С.І. Галкін, Н.В. Драган, Н.М. Дойко, І.Л. Мордатенко. – Біла Церква, 2015. – 36 с.

15. Федько Р. М. Деревні лікарські насадження в оптимізації дендрофлори пришкольних територій Полтавщини / Федько Р. М. // Оптимізація насаджень пришкольних територій: науково-методичні рекомендації. – Серія «Стан навколишнього середовища». – 2009. – № 7–8. – С. 42–45.

References

1. Hlushchenko, L. A. (2018). Tradytsii vyroshchuvannia likarskykh roslin na Lubenshchyni. [Traditions of cultivation of the medicinal plants on Lubenschina] Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii prysviachenoï 1025-littiu zasnuvannia mista Luben «Kniazî Vyshnevetski ta yikh mistse v istorii Ukrainy» [«Prince Vyshnevetsky and their place in the history of Ukraine »], 16-17 zhovtnia 2013 roku. Lubny: Inter Par, 126-137.

2. Horban, A. T., Horlachova, S. S., Kryvunenko, V. P. (2004). Lekarstvennye rastenyia: vekovoi opyt yzucheniia y vzdelyvaniia [Medicinal plants: an age-old experience of studying and cultivating]. Poltava, Ukraine: Verстка, 232.

3. Hurskyi, A. V. (1957). Metody otsenky sostoianii drevesnykh nasazhdenii y prohnoz ykh rosta y dolhovechnosti [Methods of the estimation of the condition of tree plantations and the forecast of their growth and longevity]. Bulletin of the GBS. 21, 16.

4. Bahynskiy, V.F. (2002). Opyt opredeleniia vozrasta drevostoia pry provedenii lesovodstvennykh yssledovaniï [Experience in determining of the age of the stands in conducting of the forestry research] Problems of Forestry. National academy of Belarusian sciences. Institute of forest. 55, 161–168.

5. Zamorii P. K. (1961) Chetvertynni vidklady Ukrainskoi RSR [Quaternary deportations of the Ukrainian SSR]. Kiev, Ukraine, 550.

6. Klymenko, Yu. O., Klymenko, A. V. (2003). Planuvannia ta nasadzheniia Ustymivskoho dendroparku [Planning and planting of the Ustymivsky Arboretum]. Plant introduction. 3, 88–96.

7. Kosarevskiy, Y. A. (1977). Yskusstvo parkovoho peizazha [Art of the park landscape]. Moscow, Russia: Stroiyzdat, 246.

8. Kulahyn, Yu. Z. (1974). Drevesnye rastenyia y promyshlennaia sreda [Woody plants and industrial environment]. Moscow, Russia: Science, 44.

9. Kucheriavyi, V.P., Dudyn, R.B. (2003). Starovynni parky Lvivshchyny. [Ancient Parks of Lviv Region]. Antique parks and problems of their conservation. materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii, Bila Tserkva, Kiev, 35-37.

10. Lypa, O.L., Fedorenko, A.P. (1969) Zapovidnyky ta pam'iatnyky pryrody Ukrainy [Reserves and natural monuments of Ukraine]. Kiev, Urozhai, 186.

11. Rak, V.V., Kutsenko, N.I. (2006). Doslidnoi stantsii likarskykh roslyn: mynule, sohodennia, maibutnie [Experimental Station of Medicinal Plants: Past, Present, Future]. Medicinal plants: traditions and research prospects: materialy mizhnar. nauk. konfer. prysviachenoj 90-richchju Doslidnoi stantsii likarskykh roslyn UAAN (Berezotocha, 12–14 lypnia 2006 r.). – Kiev: Fitosotsiotsentr, 3-8.

12. Samorodov, V. M. (1990). Khto zasnuvav Kryvorudskiy dendrarii? [Who founded the Kryvorudsky arboretum?]. Our native land: pages about the nature and nature monuments of Poltava region. Poltava: Verstka, 5, 48–50.

13. Sanitarni pravyla v lisakh Ukrainy [Sanitary rules in the forests of Ukraine] (1995). Kiev, Ukraine, 19.

14. Halkin, S.I., Drahan, N.V., Doiko, N.M., Mordatenko, I.L. (2015). Systema zakhodiv po zberezhenniu bahatovikovykh derevnykh roslyn starovynnykh parkiv: Metodychni vkazivky [System of measures for the preservation of centuries-old tree plants of ancient parks: Methodical instructions]. Bila Tserkva, 36.

15. Fedko R. M. (2009). Derevni likarski nasadzhenia v optymizatsii dendroflory pryshkilnykh terytorii Poltavshchyny [Wood medicinal planting in the optimization of dendroflora on the preschool territories of Poltava region]. Optimization of plantings in the preschool areas: scientific and methodological recommendations. Series «State of the environment». 7–8, 42–45.

ВЕКОВОЕ НАСЛЕДИЕ ПАРКОВ ЛЕВОБЕРЕЖНОГО ПРИДНЕПРОВЬЯ

Р. М. Федько

Аннотация. Сохранение исторического и культурного наследия дендрологических коллекций старинных парков для государства имеет важное значение. Однако в силу определенных социальных изменений, бесхозяйственного отношения, а порой и просто нецелевого использования, некоторые старинные парки начали терять свое историко-художественное значение. Целью исследования было проведение исторического анализа создания парка Опытной станции лекарственных растений «Лекарственный сад», формирование видового состава дендрофлоры, предоставление количественной и качественной оценки возрастным деревьям. В статье также освещены особенности создания старинных парков в Украине и на территории Левобережного Приднестровья в частности. На основе материалов инвентаризации и обследований участков, архивных источников, устанавливались этапы становления парка «Лекарственный сад», было

уточнен таксономический состав деревьев и кустов. Согласно проведенному историческому анализу парка определено пять этапов его становления. Для возрастных особей впервые определено их количество, возраст, категория санитарного состояния. По данным последней инвентаризации дендрофлоры выявлено положительную динамику увеличения количества таксонов до 187 видов 46 семей. По итогам учета возрастных деревьев дендропарка было обнаружено 64 особи 11-ти видов, возраст которых колеблется в пределах от 100 до 430 лет. По проведенной оценке жизненного состояния вековых деревьев установлен ряд проблем, основными из которых являются наличие в кроне деревьев полупаразита – омелы белой (*Viscum album* L.) и на стволах *Fraxinus excelsior* L. раковых образований и морозобоин. Санитарное состояние вековых деревьев в основном оценено в II балла. Обнаружены признаки заболеваний и патологии опасны для деревьев различных возрастных категорий, что определяет в дальнейшем необходимость проведения мероприятий по уменьшению инфекционных очагов и их ликвидации. Определено, что в течение своего существования, парк Опытной станции лекарственных растений выполняет определенную историко-культурную, научную, природоохранную роль, где большое значение играют вековые деревья, а их количественные и качественные характеристики свидетельствуют об успехе и перспективах развития парка. По архивным данным представлено ряд исторических событий, связанных с существованием парка.

Ключевые слова: старинные парки, дендропарк «Лекарственный сад», вековые деревья, инвентаризация, сохранение.

ETERNAL HERITAGE OF PARKINGS OF THE LEFT-BAND OF PRIDNIPROVIA

R. M. Fed`ko

Abstract. The preserving of the historical and cultural heritage of dendrological collections of the ancient parks has a great importance for the state. However, due to the certain social changes, disorderly attitude, and sometimes simply misplaced use, some of the old parks began to lose their historical and artistic significance. The purpose of the study was to carry out a historical analysis of the creation of the park of the Experimental Station of Medicinal Plants "Medicinal Garden", the formation of the species composition of the dendroflora, the provision of quantitative and qualitative assessment of the age trees. The article also highlights the features of the creation of the ancient parks in Ukraine and in the territory of the Left Bank of the Dnieper in particular. On the basis of the inventory materials and the district survey, archival sources, the stages of the establishment of the "Medicinal Garden" park were established, the taxonomic composition of trees and shrubs was specified. According to the historical analysis of the park five stages of its formation were identified. For the age-old individuals the number, age, category of sanitary condition were determined for the first time. According to the last inventory of dendroflora, the positive dynamics of the increase in the number of taxa to 187

species of 46 families were revealed. According to the results of the registration of the age trees of the arboretum, 64 individuals of 11 species were identified, their age ranges from 100 to 430 years. According to the conducted estimation of the life state of the age trees, a number of problems have been identified, the main of them are: the presence of the trees with the semi parasite of the mistletoe white (Viscum album L.) in the crown and on the branches of Fraxinus excelsior L. of the cancerous formations and frost damage in the trunks. The sanitary condition of the age trees is mostly estimated two grades. The revealed signs of disease and pathology are dangerous for the trees of the different age groups, which further determines the need for measures to reduce infectious cells and their elimination. It has been determined that during the time of its existence, the park of the Experimental Station of medicinal plants performs a certain historical-cultural, scientific, nature-protective role, where the age trees are of the great importance, and their quantitative and qualitative characteristics testify about the success and prospects of the park's development. The archival data highlights a number of historical events related with the existence of the park.

Key words: *ancient parks, arboretum "Medicinal garden", age trees, inventory, preservation.*